

Christian Felber

A közjó gazdasága

Mindenki a fellendülésről beszél, de a gazdasági válság sokkal mélyebb nyomokat hagy az emberek fejében, mint azt sok megfigyelő hiszi. Például egy közvélemény-kutatás szerint Németország polgárainak 88%-a „új gazdasági rendet” kíván.

Az emberek érzik, hogy a gazdaság jelenlegi formája, a kapitalista piacgazdaság velejét romlott: gazdasági válság, elosztási válság, éghajlati válság, energiaválság, éhezésválság, fogyasztási válság, értékválság, az élet értelmének válsága – egyik sem oldható meg rövidtávú növekedési stratégiával.

A válság sok-sok összefügg egymással, és arra lehet visszavezetni őket, hogy a jelenlegi gazdasági rendszer destruktív játékszabályokon nyugszik: vállalkozások versenyeznek egymás ellenében a lehető legnagyobb pénzügyi nyereségért – miközben a nagyobb pénzügyi nyereség semmit sem árul el arról, hogy több vagy kevesebb alapszükségletet elégítenek-e ki, nő vagy csökken-e az életminőség és a közjó. A jobb pénzügyi eredmények kevesebb munkahellyel, erősebben tönkretett környezettel, fokozódó szegénységgel vagy növekvő bűnözéssel járhatnak együtt.

A kapitalista piacgazdaság hajtóereje a nyereségre törekvés és a versengés összekapcsolódása, ez pedig szándékosan romboló magatartásformákat követel meg: önzést, mohó vágyat, irigységet, könyörtelenséget és felelőtlenséget. A piaci törvények ma a hamis értékeket jutalmaznak meg.

Ezért alternatívára van szükségünk, a közjó gazdaságára, arra a gazdasági módra, amely azokat a magatartásmódokat és értékeket támogatja, amelyek sikeressé teszik emberi és ökológiai kapcsolatainkat: a bizalmat, az értékek megbecsülését, az együttműködést, a szolidaritást és az osztozást.

Mivel hamis ingerstruktúrával bíró jutalmazási gazdaságban élünk, a közjó gazdaságába való átmenet csak akkor lehet sikeres, ha „átpolarizáljuk” a gazdasági szereplők ingerstruktúráját. A lehető legnagyobb pénzügyi nyereségnek nem szabad

többé a vállalkozások központi céljának, s a versengésnek nem szabad többé az uralkodó viselkedésmódnak lennie. Ehelyett minden (maga) vállalkozásnak új célként a közjóra kell törekednie, és az együttműködő magatartást kell jutalmaznia.

Ennek érdekében első lépésként meg kellene határozni a közjó fogalmát, mégpedig a lehető legszélesebb demokratikus párbeszéd során. Már léteznek öröndetesen egybehangzó előmunkálatok: vállalkozások ún. „érdekhordozói”, egyszerűbben „érintettei” (*stakeholder*) – ezek közé számítanak a munkatársak, a vevők vagy a beszállítók – átfogó társadalmi felelősséget kívánnak, továbbá ökológiailag fenntartható gazdálkodást, tisztességes bánásmódot a munkatársakkal és a munkatársak között, üzemi demokráciát, valamint az érintett csoportok közötti szolidaritást. Az e célokat teljesítő vállalkozások megjutalmazása érdekében el kell készíteni minden vállalkozás közjó-mérlegét. Az *attaché* hálózat környezetében több mint két tucat vállalkozó csaknem két éven át töprengött a „közjó-mérleg” tervezésén, amely a közjó gazdaságának a szíve lenne. Az eredmény olyan számítási rendszer lett, amely pontosan kimutatja, hogy az érintetteivel való kapcsolatában egy-egy vállalkozás milyen mértékben éli meg az olyan alapértékeket, mint az emberi méltóság, a fenntarthatóság, a részvétel a vezetésben vagy a szolidaritás. A legsikeresebb közjó-mérlegű vállalkozásokat azután tervszerűen meg lehetne jutalmazni. Aki például

- a régióból szerzi be a felhasznált termékek 100%-át,
 - ugyanannyi nőt alkalmaz a vezetői testületében, mint férfit,
 - azonos munkáért azonos bért fizet,
 - messzemenő beleszólási jogot biztosít a foglalkoztatottaknak,
 - több sajátos szükségletű dolgozót alkalmaz,
 - a tervezésbe bevonja a vevők képviselőit,
 - nyíltan kalkulál,
 - önként továbbadja a társvállalkozásoknak a know-how-t,
- az „közjó-pontokat” kap ezért. Minél nagyobb valakinek a közjó-pontszáma, annál nagyobbak lehetnének a jogi előnyei. A nagyon jó köz-

jó-mérlegű vállalkozások kedvezőbb adókulcsokat, alacsonyabb behozatali vámokat, kedvezőbb banki hiteleket kaphatnának, vagy előnyben részesülhetnének a közbeszerzésekben.

Ha a közjó-mérleg szintjének megfelelően bizonyos színeket adnánk a vállalkozások termékeinek vagy szolgáltatásainak (amint ma az energia-felhasználásra vonatkozóan történik), akkor a fogyasztók is határozottan tudnának tájékozódni vásárlási döntéseik meghozatalakor, mivel egy-egy vállalkozás minden termékén megjelenne a megfelelő közjó-szín. A vállalkozások ráadásul annál több közjó-pontot kapnának, minél „melegebb” a beszállítóik és hitelezőik színe. A közjó-irányultságú vállalkozások ily módon kölcsönösen feltornásznák egymást: minél szociálisabban, ökológikusabban, demokratikusabban és szolidárisabban viselkednének a vállalkozások, annál könnyebb dolguk lenne a későbbiekben.

Az egyenlőtlenség korlátai

Mivel a közjó gazdaságában is lesz pénz és lesznek árak, a vállalkozások továbbra is készítenek majd pénzügyi mérleget – de csak mellékmérlegként. A pénz és a nyereség többé nem célja a gazdálkodásnak: ez minden vállalkozásra vonatkozik, a bankokra is, sőt a bankokra különösen, mert a közjó gazdasága a „teljesítmény nélküli tőkevédelem” végét is beharangozza. Főlöleg („nyereség”) elérése változatlanul megtörténhet, de azt csak a munkatársak fizetésének növelésére, hitelek visszafizetésére, kockázatok biztosítását szolgáló tartalékképzésre, valamint a társvállalkozásoknak nyújtott kamatmentes kölcsönökre szabad fordítani. Tilos viszont osztalék fizetése olyan tulajdonosoknak, akik nem munkatársai a vállalkozásnak, továbbá mindenfajta „befektetés” a pénzpiacokon, az ellenséges cégátvétel vagy a párttámogatás.

Ezzel kikapcsolnánk a nyereség káros alkalmazásait. A nyereséget „semlegesítenénk”: mindenben uralkodó cél helyett szolgáló eszközzé válna. Különösen az a tilalom szeg-

né nyakát a kapitalizmusnak, hogy nem dolgozó tulajdonosok számára nem szabad a nyereségből osztalékot fizetni. Aki pénzt akar keresni, annak a közjó gazdaságában elvileg dolgoznia kell érte. Ez azonban könnyebb lesz, mert a vállalkozások nem csökkentik versengve a költségeket, és minden kereső munkában eltöltött évtized után minden embernek egy „szabad élet” kínálnak fel (az alapjövedelem biztosításával).

Egyidejűleg igazságosabban lesz elosztva a jövedelem és a vagyon, mint ma – mégpedig az egyenlőtlenség világos korlátai révén:

- a maximális jövedelmet a törvényes minimálbér hússzorosára korlátozzák,
- a magánvagyon tízmillió euróra korlátozzák,
- 250 munkatárstól a vállalkozások fokozatosan az alkalmazottak és a társadalom tulajdonába mennek át, 500 alkalmazottól teljes mértékben,
- az örökségeket félmillió euróra korlátozzák, a családi üzemeknek juttatott részesedéseket tízmillió euróra.

Ezáltal még koránt sem fog gazdasági egyenlőség uralkodni, de jelentősen kevesebb egyenlőtlenség és több esélyegyenlőség lesz, mint ma. Szándék szerint a legtöbb ember tulajdonostársa is a vállalkozásnak, ahol dolgozik, s így befolyásolni is tudja azt. A felelősség és a kockázat nem kevesek vállát nyomja, mint ma – még akkor is, ha az adófizetők kiemelkedő esetekben a végső felelőséget viselőkké válnak.

Forradalmi következmények

Ezek az új ingerstruktúrák alapvetően megváltoztatnák a gazdálkodást:

1. Mivel a lehető legnagyobb pénzügyi nyereség többé nem céljuk a vállalkozásoknak, a növekedés sem értelmes és szükséges cél már. A növekedés jelenleg sok vállalkozás számára kényszer, mivel ezzel emelik nyereségüket, és így védekezhetnek az ellen, hogy a versenytárs bekebelezze őket. Am az új helyzetben fölöslegessé válik az a félelem, hogy a másik fölzabál engem, hiszen a versenytársak már szintén nem nyereségorientáltak cselekszenek, és az ellenséges cégátvitel tilos. Kialszik a kapitalista rendszerdinamika: mindenki megszabadult a növekedés és a másikat felemésztés kényszerétől.

2. Megközelítenénk azt, amit a „konkurencia” a latinban jelent: „együtt futni” (con-currere). Ezt sokkal találóbban lehet „kooperációval” fordítani. A közjó gazdaságában megjutalmazza a vállalkozásokat azért, hogy együtt működnek. Mivel a pénzügyi nyereséget már nem kell (és nem lehet) maximálni, az együttműködés többé nem az egoizmust szolgálja, hanem a közjót.

3. A mai rendszerdinamika – a nyereségre törekvés és az ellenséges versengés vegyülete – lényegéből fakadóan az egoista, mohó, felelőtlen és könyörtelen jellemeket segíti. A társadalom-egészségügyi vizsgálatok szerint ma átlag feletti arányban kötnek ki a legfelső gazdasági döntési szinteken olyan személyiségek, akik

társadalmilag illetéktelenek, együttérzésre képtelenek, önimádóak és gyakran szenvedélybetegek. Ez végzetes szelekciós mechanizmus. Ha átrendezzük a pólusokat, és a „saját haszon maximálása és versengés” helyébe a „közjóra törekvés és az együttműködés” állítjuk, ez a legnagyobb társadalmi felelősséget vállaló és legilletékesebb embereknek kedvez majd – azoknak, akik önmagukon messze túllépve társadalmilag és ökológiailag gondolkodnak.

Agyrém az egész, ez sosem fog bekövetkezni – mondják majd sokan. Világos: a régihez ragaszkodás erői hatalmasak. Másfelől már ma nyolcvan vállalkozás száll síkra a közjó gazdaságáért. Ezek közé tartozik a 650 alkalmazottat foglalkoztató müncheni *Sparda Bank*, vagy a stájer *KWB* öko-vállalkozás a maga 350 alkalmazottjával.

Az uralkodó rendszerrel szembeni elégedetlenség együtt növekszik annak perspektívtávlanságával. A következő évtizedekben radikális, talán erőszakos változás megy majd végbe a gazdaságban. A kőolaj szűkösebbé válása oly módon fogja megváltoztatni termelési módunkat és fogyasztási szokásainkat, ahogyan különben csak háborúk és természeti katasztrófák eredményezik. Megtehetjük, hogy ölbe tett kézzel tekintünk előre erre a súlyos megrázkódtatásra – de megtehetjük azt is, hogy fölkészülünk rá, és egyengetjük az átmenet útját.

Forrás: Publik-Forum, 2010/17